

Mění se lesy ve světě?

Ano, a místy dost výrazně. Odpověď na otázku položenou v titulku dává zpráva Organizace Spojených národů pro výživu a zemědělství (FAO) s názvem Hodnocení celosvětových lesních zdrojů v r. 2015. Obdobnou analýzu FAO zveřejňuje v pravidelných pěti- nebo desetiletých intervalech již od r. 1948, podklady poskytují vlády jednotlivých zemí. Přitom na 77 % rozlohy světových lesů od r. 2010 proběhly nebo dosud probíhají celostátní inventarizace. Právě skutečnost, že alespoň u některých charakteristik souvisejících s lesními ekosystémy máme k dispozici delší časovou řadu srovnatelných údajů, nám umožňuje nejen popsat současný stav lesů na Zemi, ale pokusit se pomocí vybraných ukazatelů podchytit i jejich změny, a pokud je to možné, také vývojové trendy. Protože v r. 2015 vydal sekretariát ministerské konference na ochranu lesů v Evropě obsáhlou studii o stavu lesů na našem kontinentě a v některých případech i v Evropské unii, můžeme ho srovnávat se situací na celé planetě.

Les je, když...

Prvním nezbytným krokem k zamyšlení nad stavem lesů v celosvětovém měřítku zůstává nutnost shodnout se, co vlastně les je a co není. Ačkoli význam slova les znají děti ještě školou nepovinné, s co nejpřesnějším a pokud možno jednoznačným vymezením zmiňovaného typu krajinného pokryvu to bývá horší. Až dosud bylo v různých zemích světa uveřejněno více než 800 definic lesa, zejména v národním i mezinárodním zákonodárství, lesnických nebo ochranných koncepcích, strategiích a programech jednotlivých států a v odborné literatuře. Při podrobnějším pohledu ale zjistíme, že většině z nich chybí jakákoli kvantitativní kritéria.

Zatím s nejuznávanějším výkladem pojmu les přišla právě FAO. Chápe ho jako plochu souše větší než 0,5 ha se zápojem stromových korun přinejmenším 10 %, která není prvotně využívána pro zeměděl-

ské či jiné nelesnické účely. Zápoj představuje podíl zemského povrchu zastíněný korunami stromů v plném olistění. Pokud jde o mladé porosty nebo oblasti, kde je růst stromů potlačen podnebím, stromy na daném území mají mít schopnost dosáhnout zmiňovaného 10% zápoje korunového patra. V pohledu FAO tedy při vymezení lesa rozhoduje dlouhodobé využití území, nikoli současný stav vegetace.

Mezi les nezapočítáváme porosty založené pro zemědělskou výrobu, jako například chmelnice a nejrůznější zemědělsko-lesnické ekosystémy (například kávové nebo kakaové plantáže s krycími stromy či lesy pravidelně spásané dobyt看em). Odborníci přitom poukazují, že 10% zápoj korunového patra je příliš nízký, protože les v tomto pojetí zahrnuje i hustší australský nebo africký buš. Připomeňme, že kupříkladu lesní správa Ministerstva zemědělství Spojených států amerických (USDA Forest Ser-

vice) definuje les prostřednictvím 25% zápoje korun stromů, naproti tomu Správa národních parků Spojených států (U. S. National Park Service) pokládá za les porost stromů se zápojem přinejmenším 60 %.

Odlesňování ve světě pokračuje, ale zpomaluje se

Podle posledních dostupných údajů zabírají lesy na naší planetě téměř 40 milionů km², tedy plochu odpovídající přibližně čtyřnásobku rozlohy Evropy. Představují druhý nejrozšířenější typ krajinného pokryvu souše, hned po zemědělsky využívané půdě. Nicméně úbytek zalesněné plochy na Zemi pokračuje i nadále. V období 1990–2015 jsme celkově přišli o 1,3 milionu km² lesních porostů, tedy o území rozlohou srovnatelné s Jihoafrickou republikou.

Dobrou zprávou zůstává, že se rozsah a rychlost odlesňování ve světě dále zpomalují. V letech 2010–15 každoročně zmizelo 33 tisíc km², přičemž ještě v 90. letech 20. stol. to bylo dvakrát více. Popsaná zákonitost je důsledkem stabilní nebo dokonce zvyšující se rozlohy lesů mírného pásu a pásu severské jehličnatého lesa (tajgy) spolu s pomalejším ubýváním lesů v tropických oblastech. Přesto globální hrubá roční ztráta lesa dosahovala v posledních pěti letech každoročně velikosti České republiky. Lesy stále nejvíce mizejí právě v tropech, jmenovitě v Jižní Americe a v Africe. Abychom byli konkrétnější, připomeňme, že v posledních pěti letech bylo vůbec nejvíc lesů přeměněno na jinak využívané území v Brazílii, Indonésii, Myanmaru, Nigérii a Tanzanii.

K vyrovnání úbytku lesa přispívá kromě jeho přirozeného šíření také zalesňování původně nelesní půdy, k němuž dochází nejen tradičně v důsledku nejrůznějších dotací a dalších pobídek v mírném pásu, ale i v tropech, kde se plocha vysazených a pěstovaných lesů za posledních 25 let dokonce zdvojnásobila. V uvedeném úsilí hraje nadále prim Čína, v období 2010–15 zde každoročně osázeli 15 420 km², tedy plochu stejně velkou jako Jihočeský a Ústecký kraj dohromady. Uměle založené lesy v nejlidnatější zemi světa však tvoří často nepůvodní dřeviny, někdy s nepříznivým vlivem například na místní půdní organismy nebo

- 1 Nejrozsáhlejší zachovalý lesní porost v Evropě představuje severský jehličnatý les. Na snímku tajga v ruské části Karélie
- 2 Návštěvníci národního parku Mount Field na Tasmánii mohou obdivovat obří blahovičnický druhu *Eucalyptus regnans*. Nejvyšší kvetoucí rostlina světa se dožívá 350–400 let, může dorůst výšky až 114 m a mít kmen s obvodem 25 m.
- 3 Lesy mírného pásu v provincii Québec tvoří i kanadský národní strom – javor.
- 4 Hustší buš a akáciové porosty, jaké rostou v soukromé keňské rezervaci Ol Pejeta, jsou podle definice Organizace Spojených národů pro výživu a zemědělství (FAO) hodnoceny jako les.
- 5 Rovněž remízky s plochou větší než 0,5 ha a delší než 20 m FAO započítává mezi lesní porosty. Na snímku Benešovsko
- 6 Japonská okupace a korejská válka zničily značnou část jihokorejských lesů. Již v r. 1957 začala dosud trvající celostátní zalesňovací kampaň. Vysazením 11 miliard stromů původních druhů se lesnatost země zdvojnásobila. Snímky J. Plesníka

vegetaci v podrostu, zejména borovice (*Pinus* spp.) a blahovičnický (*Eucalyptus* spp.).

Jak lidé lesy využívají

Člověku slouží lesy rozmanitým způsobem. Přibližně 30 % jejich rozlohy na Zemi se využívá k produkci dřeva nebo nedřevních komodit, kdežto 26 % vykazuje vícenásobné využití. Hlavní cíl – chránit biologickou rozmanitost – lidé vymezili pro 13 % lesních porostů. Od r. 1990 se do této kategorie nově dostalo, alespoň oficiálně, 1,5 milionu km². Zemí s největším podílem chráněných lesů se stala překvapivě Venezuela (52 %). V absolutních číslech, tedy vyjádřeno rozlohou chráněného lesa, patří prvenství USA (647 630 km²). Dalších 26 % světových lesů chrání půdu a vodní zdroje. Zbytek lesní plochy omezuje důsledky povodní nebo jde o plochy významné z kulturního či náboženského hlediska.

Lesnictví a s ním související činnosti včetně dřevozpracujícího průmyslu nyní v globálním měřítku zaměstnávají 12,7 milionu lidí, což představuje 1,7 % všech pracovních sil.

Podíl lesů v soukromém vlastnictví stoupl z 13 % v r. 1990 na současných

19 % celkové plochy lesů na Zemi. Nejvíce privátních lesních porostů přibýlo v zemích, které nejsou vysloveně bohaté, ale současně nepatří ani mezi nejhudší státy světa. K tomu připočteme, že 15 % lesů ve vlastnictví státu, samosprávných celků nebo obcí mají pronajaté soukromé, většinou dřevařské firmy. Uvedená plocha se za poslední čtvrtstoletí zpětinasobila.

A co Evropa?

Podíváme-li se na údaje o stavu, změnách a vývojových trendech lesů na našem kontinentě, zdá se být vše v nejlepší pořádku. Lesy zabírají v Evropě ještě větší část souše než ve světě a v EU dosahuje uvedený podíl dokonce 37,9 %. Není divu, že na jednoho Evropana připadá dvakrát více zalesněné plochy ve srovnání s celosvětovým průměrem. Stejně jako v globálním měřítku, také v tomto případě mají uvedenou zákonitost na svědomí jak nejrůznější dotační programy na zalesňování, tak samovolné šíření lesních porostů. Ukazuje se ale, že se rozšiřování lesů v Evropě v posledních letech zpomalilo. Na ploše od Azorských ostrovů po Ural představují člověkem narušené lesy slušných 27 %, kdežto podíl pěstovaných lesů pouhých 8 %.

Situace se dramaticky změní, pokud do Evropy nezahrneme příslušnou část Ruské federace. Podíl zachovalých lesů poklesne v tomto případě na 3,7 %, v EU dokonce jen na necelá 2 %. Naopak zastoupení pěstovaných lesů vyskočí na 38 %, tedy nejvíce ze všech kontinentů. I když na naší planetě objem vytěženého dřeva neustále roste, v Evropě sledujeme přesně opačný trend.

(Pozn. redakce: Stavem lesů a lesnictvím ve střední Evropě se podrobněji zabýval také seriál Josefa Fanty v Živě 2007, 1–6.)

Tab. 1 Základní charakteristika lesů ve světě, v Evropě a Evropské unii. Otazník značí, že údaj není znám. Podle: EUROSTAT (2015), FAO (2015), Forest Europe (2015)

Charakteristika	Svět	Evropa	EU
lesnatost [%]	30,6	32,8	37,9
změna lesnatosti od r. 1990 [%]	-1,0	2,7	3,2
podíl lesů chráněných pro biodiverzitu [%]	13,1	12,2	?
podíl původních nebo nenarušených lesů [%]	31,9	27,2	1,9
podíl lesů v chráněných územích [%]	16,2	4,5	?
podíl osázené plochy z celkově zalesněné plochy [%]	7,2	8,1	?
rozloha lesů/obyvatele [ha]	0,6	1,2	1,3